

Çocuk İstismarı ve İhmalinin Bildirimine Yönelik Öğretmen Tutumları

The Attitudes of Teachers Towards the Reporting of Child Abuse and Neglect

id Oya YETİŞ,^a
id Neylan ZİYALAR^b

^aSerbest,
^bSosyal Bilimler AD,
İstanbul Üniversitesi
Adli Tıp Enstitüsü,
İstanbul

Received: 26.09.2017
Received in revised form: 29.11.2017
Accepted: 03.12.2017
Available online: 23.03.2018

Correspondence:
Oya YETİŞ
Serbest, İstanbul,
TÜRKİYE/TURKEY
oya_yetis@hotmail.com

ÖZET Amaç: Bu araştırma, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalında yürütülmüş bir tezli yüksek lisans çalışmasından üretilmiştir. Çocuğun istismar ve ihmalinin yetkili mercilere bildirim, ülkemizde yasal olarak zorunlu kılınmıştır. Türk Ceza Kanunu'nun 278 ve 279. Maddeleri bildirim yükümlülüğü ile ilgili açıklamalar içermektedir. Bu çalışmada, çocuğun istismarı ve ihmali bildirmekle yükümlü bir meslek grubu olan öğretmenlerin tutumları değerlendirilmiştir. **Gereç ve Yöntemler:** Araştırma, tesadüfi örnekleme yöntemi ile öğretmenlerin üye olduğu çevrim içi meslek gruplarında yürütülmüş ve çalışmaya 531 kişi katılmıştır. Araştırmanın yürütülmesi için İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Etik Kurulundan izin alınmış ve katılımcılara dokuz maddelik sosyodemografik bilgi formu ve 15 maddelik Bildirim Yükümlülüğü Tutum Anketi uygulaması yapılmıştır. **Bulgular:** Çalışmamızın sonuçları, öğretmenlerin ve eğitimcilerin zorunlu bildirim karşılığında olumlu bir tutuma sahip olduklarını, ancak bilgi eksikliği yaşadıklarını göstermektedir. Öğretmen ve eğitim yöneticilerinin çocuk istismarı ve ihmalinin bildirim konusunda olumlu tutumlara sahip olduğu, ancak bildirim süreci ve sistemini değerlendirmede kararsızlıklar yaşadıkları, bildirim sürecine ilişkin yol haritalarının net olmadığı görülmektedir. **Sonuç:** Öğretmenler ve eğitim yöneticileri için hazırlanan hizmet içi eğitim programlarında, çocuğun istismar ve ihmali öneme verilmesi, önleme ve müdahale yöntemleri ve konunun hukuki boyutuyla ilgili eğitimlerin fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Çocuk istismarı ve ihmali konulu bir öğretmen kılavuzunun hazırlanması ve öğretmen ve eğitim yöneticilerinin kullanımına sunulması, karşılaşılan durumları değerlendirmeyi kolaylaştırabilir, suç bildirmeme davranışının azaltılmasına ve bildirim süreci ile ilgili bildirim yapan kişiye bir yol haritası çizerek kaygı düzeyini azaltmaya yardımcı olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu bildirim; çocuk istismarı; eğitim; tutum.

ABSTRACT Objective: This study was produced by a thesis graduate study carried out in Istanbul University, Institute of Forensic Medicine, and Department of Social Sciences. Notification to the competent authorities is legally mandated in our country since the child's neglect and abuse is a crime. 278 and 279 of the Turkish Penal Code contain explanations regarding the notification obligation. In this study, the attitudes of teachers towards the reporting of child abuse and neglect were examined. **Material and Methods:** The study was conducted in online professional groups where teachers were members through random sampling and 531 people participated in the study. In order to carry out the research, permission was obtained from the Ethics Committee of Cerrahpaşa Medical Faculty of Istanbul University and a 9 items sociodemographic information form and a 15 items Notification Obligation Attitude Questionnaire were applied. **Results:** The results of our study show that teachers and education administrators have a positive attitude towards mandatory notification but they are experiencing lack of information, but they are unstable in assessing the reporting process and system, and the road maps for the reporting process are not clear. **Conclusion:** It is considered that in the in-service training programs prepared for the teachers and the education administrators, importance should be given to the child's abuse and neglect, and the prevention and intervention methods and the training with the legal dimension are thought to have beneficial results.

Keywords: Mandatory reporting; child abuse; education; attitude

Türk Ceza Kanunu; suç teşkil eden davranışların daha hızlı biçimde öğrenilmesi, suçu önleyici ve azaltıcı tedbirlerin hızlı biçimde alınabilmesi için hem tüm vatandaşlara hem de kamu personeli ve sağlık çalışanlarına suçu bildirim yükümlülüğü getirmiştir. Kamu hizmeti gören personel, göreviyle bağlantılı olarak öğrendiği hâl ve davranışları yetkili makamlara bildirmekle sorumludur. Çocuğun istismar ve ihmali de bu suçlar kapsamına girmektedir.

Ülkemizde olduğu gibi birçok ülkede de öğretmenler, çocuk istismarı ve ihmali bildirmekle yasal olarak yükümlüdür. Bununla birlikte, öğretmenlerin böylesine kritik ve hassas müdahaleler için bilgi edinme yolları ve zorunlu bildirim bakış açıları tartışma konusu olmuştur.¹ Uluslararası literatürde; öğretmenlerin çocuk istismarını bildiriminde sosyoekonomik geçmiş, ırk, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, sahip olunan çocuk sayısı, geçmişte istismara uğramış olup olmama, önceden çocuk istismarı vakası ile karşılaşmış olmama, çocuk istismarı ile ilgili eğitim alıp almama, çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili bilgi düzeylerinin bir değişken olarak ele alındığı bilgisi yer almaktadır.²

Ülkemizde çocuk istismarı ve ihmalinin farklı biçimlerinin tanınması ve bildirilmesi konusunda hem öğretmenlerle hem de sağlık personeli ile yürütülmüş çalışmalar mevcuttur. Yapılan çalışmaların, daha çok personelin bilgi düzeyini saptamaya dönük, nispeten küçük gruplarla yürütülen, hipotetik vakaların değerlendirildiği çalışmalar olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapmakta olan öğretmenlerin, Türk Ceza Kanunu'nun suçu bildirme yükümlülüğü maddelerine ilişkin deneyimlerinin incelenmesi ve ihbar yükümlülüğünün gerçekleştirilme süreçleri ile ilgili bilgi edinilmesi amaçlanmıştır.

Toplumsal kabuller, inanışlar ve aile dinamiği istismarın ortaya çıkış sebebi olabileceği gibi aynı zamanda bildirim sürecini de etkilemektedir.³ Çocuğun istismar ve ihmaline müdahalede, bildirim kendisi kadar zamanlama, bildirim şekli ve bağlamsal şartlar da zararın boyutunu belirlemesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca rapor etme davranışı üzerinde, bildirim bakış açısının da önemi

olduğu bilinmektedir. Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali bildirmeye yönelik tutum ve düşüncelerinin incelenmesi, yasal değişikliklerin planlanması, konuyla ilgili farkındalığın artırılması, öğretmenlerin bildirim sürecini sahiplenmeleri ve konu hakkında oluşturulacak geniş çaplı okul temelli stratejilerin oluşturulması için önem taşımaktadır.⁴

Öğretmenin çocuğa yönelik kötü muameleyi rapor etmekle ilgili tutumlarının belirlenmesi, konuyla ilgili etkili çözüm önerilerinin geliştirilmesinde, bildirim sürecinin daha sağlıklı işleminde ve daha fazla müdahale ihtiyacı olan çocuğa daha kısa sürede ve daha etkili biçimde ulaşılabilmesinde yardımcı olacaktır. Ayrıca, spesifik olarak öğretmenlerle çalışılması sayesinde, çocuk istismarı ve ihmali konusunda öğretmen eğitimi programlarının gözden geçirilmesi ve öğretmenlerin hizmet içi eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi mümkün olabilmektedir.

ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ

Çocuk istismarı, 18 yaşından küçük bireylerin; erişkinler tarafından fiziksel, zihinsel, ekonomik, cinsel, duygusal olarak zarar görmesine neden olan, çocuğun bedensel ve ruhsal sağlığını zarara uğratan, bilerek ya da bilmeyerek yapılmış her türlü davranışı içermektedir.⁵ Çocuk ihmali ise erişkinin çocuğa karşı sorumluluklarını eksik yerine getirmesi ya da hiç yerine getirmemesi nedeni ile çocuğun maddi ve manevi zarar görmesidir.

Fiziksel istismar, çocuğun bedenine yönelik olarak gerçekleşen kaza dışı her türlü yaralayıcı ve zarar verici davranışı içermektedir. Fiziksel olarak görülen zararlar tanımlanmasına rağmen, fiziksel istismarın etkilerini sadece beden yaralanmaları ile açıklamak mümkün değildir. Çocuğun uğradığı fiziksel zarara, çoğu zaman psikolojik, duygusal, sosyal ve zihinsel sıkıntılar eşlik etmektedir.⁶

Duygusal istismar, çocuğun psikolojik ve sosyal gelişiminin sekteye uğramasına, kişilik yapısının ve ruh sağlığının olumsuz etkilenmesine neden olan her türlü davranışı içermektedir. Çocuğun fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal ihtiyaçlarının karşılanmaması, sahip olduğu olanaklardan yoksun bırakılması, duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarının

görülmemesi, çocuk yokmuş gibi davranılması vb. davranışlar erişkinin hareketsizliği ve duyarsızlığı ile gerçekleşen duygusal istismara örnek verilebilmektedir. Duygusal istismarın saptanması, duygusal istismar ihbarlarının değerlendirilmesi, ortaya çıkan psikolojik zararın net biçimde ortaya konması uzun ve sınırları belirsiz bir süreçtir.

Dünya Sağlık Örgütü, çocuk cinsel istismarını; “Bir çocuğun tamamen anlamadığı ve rızasının olmadığı, gelişimsel olarak çocuğun hazır olmadığı ya da kanunları ve toplumun sosyal kurallarını ihlal eden bir cinsel eyleme çocuğun dâhil edilmesi” olarak tanımlanmaktadır.⁷ Cinsel içerikli yayınlar izletmek, cinsel içerikli sözler söylemek, çocuğa cinsel haz elde etme amacıyla dokunmak ya da çocuğun kendisine dokunmasını istemek, cinsellikle ilgili tekliflerde bulunmak, çocuğa ait cinsel içerikli görüntüleri depolamak da cinsel istismarın kapsamı içerisinde yer almaktadır.⁸

Çocuğun beslenme, barınma, güvenlik, bakım, eğitim ihtiyaçlarının karşılanması ve hem bedenen hem de ruhen sağlıklı olarak gelişimini sürdürmesi ebeveynin ya da çocuğa bakım veren kişilerin sorumluluğudur. Bu sorumluluk gerekli biçimde yerine getirilmediğinde, çocuğun ihmal edildiği söylenebilmektedir. Çocuğun istismarından farklı olarak; ihmal, erişkinin pasif kalmasından kaynaklanan bir eylemdir.^{9,10} Çocuğun fiziksel ve psikolojik sağlığı için gerekli önlemleri almamak, güvenliğini sağlamamak, bedenen ve ruhen gelişmesi için gerekli olanaklardan yoksun bırakmak çocuk ihmalinin türlerinden bazılarıdır.

KAMU GÖREVLİSİNİN SUÇU BİLDİRMEMESİ SUÇU

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun yürürlüğe konulması ile birlikte, 765 sayılı kanunda belirtilen “memur” kavramının kullanımı bırakılmış, yerine “kamu görevlisi” kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Türk Ceza Kanunu'nun 6. Maddesinin C bendinde, kamu görevlisi ifadesi ile, belirli bir kamu hizmetini yerine getiren bireyler tarif edilmiştir. Kamusal faaliyet ise “Anayasa ve kanunlarla belirlenmiş olan usullere göre verilmiş olan bir siyasal kararlar, bir hizmetin kamu adına yürütülmesi” olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle devletle istihdam ilişkisi olmasa da kamu yararını ihtiva etmektedir;

toplumsal bir ihtiyaca yanıt verir nitelikte olan faaliyetlerin özel kişiler tarafından yürütülmesi hâlinde de yapılan iş kamu hizmeti sayılmaktadır.¹¹

Suçu bildirmeme

Madde 278 (İptal: Anayasa Mahkemesinin 30/6/2011 tarihli ve E.:2010/52, K.:2011/113 sayılı Kararı ile.; Değişik: 2/7/2012-6352/91 md.)

(1) İşlenmekte olan bir suçta yetkili makamlara bildirmeyen kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) İşlenmiş olmakla birlikte, sebebiyet verdiği neticelerin sınırlandırılması hâlen mümkün bulunan bir suçta yetkili makamlara bildirmeyen kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

(3) Mağdurun 15 yaşını bitirmemiş bir çocuk, bedensel veya ruhsal bakımdan engelli olan ya da hamileliği nedeni ile kendisini savunamayacak durumda bulunan kimse olması hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(4) Tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler bakımından cezaya hükmolunmaz. Ancak, suçta önleme yükümlülüğünün varlığı dolayısıyla ceza sorumluluğuna ilişkin hükümler saklıdır.

Türk Ceza Kanunu'nun 278. Maddesi, suçta oluşturan hâl ve davranışları haber alan her Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının bildirim yükümlülüğünün ve bildirim yükümlülüğünün çeşitli ihmal türlerini açıklamaktadır. Suçun hâlâ işleniyor olması, suçta oluşturan davranışın sona ermiş, ancak maddi-manevi zararının sürüyor ve azaltılabilir olması suçun bildirilmesini herkes için zorunlu kılmaktadır. 278. Madde ile ayrıca yaş küçüklüğü, hastalık, yaşlılık vb. nedenlerle özel olarak korunması gereken bireylerin mağdur olduğu olayların bildirilmesinin, ihbar yükümlülüğünün ihmalini ağırlaştırıcı bir rol oynamakta olduğu ifade edilmiştir.

Kamu görevlisinin suçta bildirmemesi

Madde 279 (1) Kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini, göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden veya bu hususta gecikme gösteren kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Suçun, adli kolluk görevini yapan kişi tarafından işlenmesi hâlinde, yukarıdaki fıkraya göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

Türk Ceza Kanunu'nun 279. maddesi ise suçun bildirim ile ilgili kamu görevlilerinin görev ve sorumluluklarını hatırlatır biçimde düzenlenmiştir. Maddenin tanımladığı suç, suç bildirmemek ve yapılması gereken ihbarı geciktirmekten ibarettir.

“Görevle bağlantılı olarak öğrenme” ifadesi ile kişinin görevinin başında olmadığı durumlarda dahi, görev tanımı kapsamında haber aldığı suç teşkil eden her olayı bildirmekle yükümlü olduğu anlaşılmaktadır. Eylemin “kamu adına soruşturmayı gerektiren bir suç olması” ifadesi ise kamu görevlisinin görevi ile bağlantılı olarak öğrendiğini, sadece resen soruşturulması gereken eylemleri bildirmekle yükümlü olduğunu, şikâyete bağlı olarak soruşturulabilecek ve kovuşturulabilecek suçları ihbar yükümlülüğünün olmadığını belirtmektedir.¹²

Kamu görevlisi, görevi ile bağlantılı olarak öğrendiği ve resen soruşturulması gereken ve suç ihtiva eden bir olayı kendi iradesi ile bildirmemeye karar vermiş ise bu suçun kastla işlendiği kabul edilmektedir. Suç, ihbar yükümlülüğü konusunda değerlendirilecek olur ise; kast, bildirmeme eyleminin bilerek ve isteyerek yapılmamış olması olduğu anlamına gelmektedir. Bildirimde gecikme gösteren ya da bildirim tamamen ihmal eden kişilerin, bu davranışlarının gerekçesi ilgili kanun tarafından önemsenmemektedir. Kamu görevlisinin suç olduğunu bildiği hâlde acıma, korkma, toplumsal kabuller, dini inanışlar ya da fail veya failer ile kişisel iletişimi nedeni ile yükümlülüğünü yerine getirmemiş olması, suçun değerlendirmesinde dikkate alınmamaktadır. Kamu görevlisi haber aldığı olayın şikâyete bağlı bir suç olduğunu düşündüğünden, göreviyle bağlantılı bir suç olmadığını kabul ettiğinden, eylemin önceki kanunda suç olduğunu, geçerli olan yasada suç teşkil etmediğini zannettiğinden, ihbarda gecikme ya da ihmal gösterirse kast unsuru oluşmuş sayılmaktadır.¹²

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Bu çalışmada, çocuk istismarı ve ihmalinin bildirimine yönelik öğretmen tutumları incelenmiştir. Çalışma, tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 531

öğretmen ile öğretmenlerin üye olduğu çevrim içi sosyal ağlar aracılığıyla yürütülmüştür. Çalışmanın yürütülebilmesi için İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Etik Kurulundan 08 Aralık 2016 tarih ve 444.260 sayısı ile onay alınmıştır (Tablo 1).

Araştırmanın evreni, Türkiye’de öğretmenlik mesleğini yapan bireyler olup, araştırmanın örneklemine ise mesleki paylaşım amacıyla kullanılan sosyal ağlara üye olan ve Google Forms aracılığıyla çalışmaya katılan öğretmenler oluşturmaktadır. Bu çalışmaya 531 öğretmen katılmıştır. Katılımcıların %72,1 (383 kişi)’i kadın, %27,9 (148 kişi)’u erkektir. Katılımcıların %85,9’u kamu kurumlarında, %14,1’i ise özel kurumlarda görev yapmaktadır. Katılımcılardan bilgilendirilmiş olur alınmıştır.

Bu çalışmada, çocuk istismarı ve ihmalinin bildirimine yönelik öğretmen tutumlarının değerlendirildiği bir anket formu geliştirilmiştir. Anket formunda çocuk istismarı ve ihmali tanıma, belirtilerini yorumlama, çocukların davranış ve duygularını anlama ile çocuklarla iletişim kurma becerileri ile ilgili mesleki yeterliliği değerlendirmeyi amaçlayan, zorunlu bildirim süreci ve bildirim sistemi ile ilgili tutumları içeren maddelere yer verilmiştir.

Maddelerin belirlenmesi sırasında Choo ve ark. tarafından, Malezya’da çocuk istismarı ile ilgili öğretmen tutumlarının incelendiği çalışmada kullanılan ölçek formu olan “Teacher’s Reporting Attitudes Scale (TRAS)”nın maddelerinden faydalanılmıştır.⁴ Bunun için ölçeğin orijinal formunun geliştiricisi olan araştırmacıların lideri Kerryann Walsh’tan ve ölçeğin Malezya uyarlamasını yapan Claire Choo Wan Yuen’den e-posta yoluyla izin alınmıştır.

TRAS, öncelikle Avustralya’da geliştirilen ve çocuğun cinsel istismarının bildirimine konu edilen bir ölçektir. On dört maddeden oluşmaktadır. Bildirim süreci ile ilgili gerekli sorumluluğu alma, sistemin bildirim sonrası işlerliğine duyulan güven ve bildirimde duyulan mesleki ilgi olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır.¹³ Ölçek daha sonra Malezyalı bir örnekleme faktör analizine tabi tutulmuştur. Malezyalı araştırmacılar; sadece cinsel istismara değil, çocuğun istismar ve ihmalinin ta-

TABLO 1: Sosyodemografik form.

TABLO 1: Sosyodemografik form.				
1. Cinsiyetiniz				
Kadın ( )		Erkek ( )		
2. Aşağıdaki meslek gruplarından hangisine mensupsunuz?				
( ) Sınıf öğretmeni				
( ) Okul öncesi öğretmeni				
( ) Branş öğretmeni				
( ) Psikolojik danışman ve rehber öğretmen				
( ) Eğitim Yöneticisi				
3. Çalıştığınız kurum				
( ) Kamu ( ) Özel				
4. Mesleğinizde toplam çalışma süreniz				
( ) 0-5 yıl				
( ) 5-10 yıl				
( ) 10 yıl ve üstü				
5. Çalıştığınız kurum				
( ) Okulöncesi				
( ) İlkokul				
( ) Ortaokul				
( ) Lise				
( ) Rehberlik ve araştırma merkezi				
( ) Diğer				
6. Daha önce çocuk istismarı ve ihmali konulu bir eğitim aldınız mı?				
( ) Evet		( ) Hayır		
7. Daha önce çocuk istismarı ya da ihmali konulu ihbarda bulundunuz mu?				
( ) Evet		( ) Hayır		
8. Türk Ceza Kanunu'nun 278 ve 279. Maddeleri'nde belirtilen "bildirim yükümlülüğü" ve yasal yaptırım hakkında bilgi sahibi misiniz?				
( ) Evet		( ) Hayır		
9. Çocuk istismarı ve ihmali konulu bir bildirim yapacak olsaydınız aşağıdaki birimlerden hangisine bildirim yapmayı tercih ederiniz?				
( ) Cumhuriyet Savcılığı				
( ) Polis/Jandarma				
( ) Aile ve sosyal Politikalar Bakanlığı				
( ) Milli Eğitim Müdürlüğü				
( ) Çocuk Koruma Merkezleri (Üniversitelerin çocuk koruma merkezleri)				
( ) Çocuk İzlem Merkezleri (Sağlık Bakanlığı çocuk izlem merkezleri)				
Bildirim yükümlülüğü tutum anketi				
1. Çocuk istismarı ya da ihmali konusunda şüpheye düşersen bildirim yaparım.				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2. Çocuk istismarı ve ihmalinin belirtilerini anlama ve yorumlamada mesleki yeterliliklerimin tam olduğuna inanıyorum.				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
3. Çocukların güvenli ve sağlıklı bir yaşam sürmesi için zorunlu bildirim süreci gereklidir.				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
4. Çalıştığım kurumdaki meslektaşlarım ve yöneticiler benimle aynı fikirde olmasa da şüpheli bulduğum durumlarla ilgili bildirim yaparım				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
<i>devamı...→</i>				

TABLO 1: devamı.

TABLO 1: devamı.				
5. Uzun vadede çocuk istismarı ve ihmalinin azaltılması ve önlenmesi için, öğretmenlerin bildirim yükümlülüğünü yerine getirmelerinin önemli olduğunu düşünüyorum				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
6. Çocuk istismarı ve ihmali konusunda yapılan bildirimlere cevap verme ve ihtiyacı karşılama konusunda mevcut sistemi etkili ve yeterli buluyorum				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
7. Özellikle öğretmenler için çocuk istismarı ve ihmalinin bildirim sürecini tanımlayan, atılması gereken adımları açıkça belirten bir yönetmeliğin gerekli olduğunu düşünürüm				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
8. Şüpheli durumlar için yapılan bildirimlerin öğretmenlerin okul içinde ve dışında sıkıntı yaşamasına neden olacağını düşünürüm				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
9. Çocuk istismarı ve ihmali bildirsem bile, olayın doğruluğunu ispat etmek için yeterli kanıt ya da tanıya ulaşamayacağımı düşünürüm				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
10. Çocuk istismarı ve ihmali ihbar etmek, yetkili makamların çocuk ve ailelere ulaşmasına ve sorunun çözülmesine yardımcı olur				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
11. Bildirim sonrası süreçte, ailenin ya da toplumun bildirim yapan kişiye karşı öfkeli ve saldırgan tavırlar sergilemesinden endişe duyarım.				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
12. Çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili bildirimden sonra, çocuğun ailesinin ve çevresinin olayı kimin ya da kimlerin bildirdiğini öğrenmesinden endişe ettiğim için, bildirim sürecine dâhil olmak konusunda çekimser kalırım				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
13. Bildirim sürecinden sonra, yetkili makamların çocuk ve aileye hızlı ve etkin biçimde müdahale edeceğini düşünüyorum				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
14. Çocuk istismarı ve ihmali konusunda yapılan bildirimlerin etkin biçimde dikkate alındığını düşünmüyorum				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
15. Aldığım lisans eğitiminin çocukların davranış ve duygularını anlama ve değerlendirme ile çocuklarla iletişim kurma konularında bana yeterli bilgi ve beceriyi kazandırdığı kanaatindeyim				
Katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen katılıyorum	Katılıyorum
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

masını kapsayan, çocuğa yönelik kötü muamele kavramına odaklanarak ölçeği kendi kültürlerine uyarlamışlardır.⁴

Anket formunun yanı sıra, katılımcılara sosyodemografik bilgi formu da verilmiştir. Sosyodemografik bilgi formunda katılımcılardan ad, soyad, iletişim bilgileri, adres vb. bilgiler istenmemiştir. Dokuz maddeden oluşan formda cinsi-

yet, çalışma süresi, branş, daha önce bildirim yapmış olup olmama, çalışılan okul kademesi, kamu ya da özel sektörde görev yapma, daha önce konu ile ilgili eğitim alıp almamış olma, bildirim yaparken tercih edilen kurumlar ve Türk Ceza Kanunu'nun 278 ve 279. Maddeleri ile ilgili bilgi sahip olup olmama ile ilgili veriler yer almaktadır.

Anket formu, beşli likert tipi olarak hazırlanmıştır. Anket formu hazırlandıktan sonra, 20 öğretmenlik bir çalışma grubu ile ön çalışma yapılmış ve anlaşılmayan, kafa karışıklığına sebep olabilecek ifadeler saptanmış ve düzeltilmiştir.

Anketin genel örnekleme çalışılabilir hâle gelmesinden ve etik kurul izni alındıktan sonra saha çalışmasına geçilmiştir. Saha çalışması, konunun hassas bir konu olması ve katılımcıların kendilerini saydam bir şekilde ifade edebilmesini kolaylaştırmak ve daha büyük bir örnekleme çalışmak adına öğretmenlerin mesleki paylaşım ağlarında, çevrim içi ortamda Google Forms aracılığıyla, tesadüfi örnekleme yoluyla yapılmıştır.

Elde edilen veriler Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı 19.0 (SPSS) ile analiz edilmiştir. Sosyodemografik formda yer alan değişkenlere göre, anket maddelerine verilen yanıtların dağılımı ki-kare testi aracılığıyla incelenmiştir. Ankete verilen “Kısmen katılıyorum” ve “Katılıyorum” ifadeleri, olumlu ve olumluya yakın, “Kısmen katılmıyorum” ve “Katılmıyorum” ifadeleri ise olumsuz ve olumsuzya yakın tutumlar olarak değerlendirilmiştir. Diğer seçenek olan “Kararsızım” yanıtları da ayrıca incelenmiştir.

BULGULAR

Çalışmaya 531 kişi katılmış olup, katılımcıların %72,1 (383 kişi)’i kadın, %27,9 (148 kişi)’u erkektir. Katılımcılar branş dağılımına göre incelendiğinde katılımcıların %41,1 (218 kişi)’inin psikolojik danışman ve rehber öğretmen, %40,3 (214 kişi)’ünün branş öğretmeni, %8,5 (45 kişi)’inin sınıf öğretmeni, %6 (32 kişi)’sının okul öncesi öğretmeni ve %4,1 (22 kişi)’inin de eğitim yöneticisi olduğu görülmektedir. Katılımcıların %85,9 (456 kişi)’u kamu kurumlarında, %14,1 (75 kişi)’i ise özel kurumlarda görev yapmaktadır.

Katılımcıların %59,7 (317 kişi)’si daha önce çocuk istismarı ve ihmali konulu bir eğitim almadığını, %40,3 (214 kişi)’ü ise daha önce konu hakkında eğitime katıldığını belirtmiştir. Ayrıca çalışmaya katılan öğretmenlerin %80,8 (429 kişi)’i çocuk istismarı ve ihmali konulu bir ihbarda hiç bulunmadığını, %19,2 (102 kişi)’si ise daha önce

konu hakkında ihbarda bulunduğunu ifade etmiştir.

Katılımcılara Türk Ceza Kanunu’nun 278 ve 279. Maddeleri’nde belirtilen “bildirim yükümlülüğü” ve yasal yaptırım hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları sorulmuştur. Çalışmaya katılan öğretmenlerin %53,1 (282 kişi)’i yasalar hakkında bilgi sahibi olduğunu, %46,9 (249 kişi)’u ise belirtilen ifade hakkında bilgi sahibi olmadığını beyan etmiştir.

Adli olgu bildiriminin Cumhuriyet Savcılıklarına veya kolluk kuvvetlerine yapılması gerekmektedir. Bu nedenle, katılımcılara çocuk istismarı ve ihmali konulu bir bildirimde bulunmaları gerektiğinde hangi birimi tercih edecekleri de sorulmuştur. Katılımcıların %36,7 (195 kişi)’lik kısmı polis ve/veya jandarmanın ilk tercihi olacağını belirtmiştir. %24,3 (129 kişi) ile en çok tercih edilen ikinci birim ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olarak seçilmiştir. Ayrıca katılımcıların %14,7 (78 kişi)’si Cumhuriyet Savcılıklarına, %12,6 (67 kişi)’si Sağlık Bakanlığına bağlı çocuk izlem merkezlerine, %7,7 (41 kişi)’si Milli Eğitim Müdürlüklerine ve %4 (21 kişi)’ü ise üniversitelerin çocuk koruma merkezlerine bildirimde bulunacaklarını beyan etmişlerdir.

Türk Ceza Kanunu’nun 278 ve 279. Maddeleri’nde belirtilen “bildirim yükümlülüğü” ve yasal yaptırım hakkında bilgi sahibi olanların bilgi sahibi olmayan katılımcılara nazaran, Bildirim Yükümlülüğü Tutum Anketi’nde yer alan “Çocuk istismarı ya da ihmali bildirsem bile, olayın doğruluğunu ispat etmek için yeterli kanıt ya da tanığa ulaşamayacağımı düşünürüm”, “Çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili bildirimden sonra çocuğun ailesinin ve çevresinin olayı kimin ya da kimlerin bildirdiğini öğrenmesinden endişe ettiğim için, bildirim sürecine dâhil olmak konusunda çekimser kalırım.”, “Çocuk istismarı ve ihmali konusunda yapılan bildirimlerin etkin biçimde dikkate alındığını düşünmüyorum.” ifadelerine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha az katıldıkları bulunmuştur ($\chi^2=28,519$; $p<0,001$), ($\chi^2=19,130$; $p<0,001$), ($\chi^2=16,531$; $p<0,001$).

Türk Ceza Kanunu’nun 278 ve 279. Maddeleri’nde belirtilen “bildirim yükümlülüğü” ve yasal

yaptırımı hakkında bilgi sahibi olanların bilgi sahibi olmayan katılımcılara nazaran, Bildirim Yükümlülüğü Tutum Anketi'nde yer alan "bildirim sürecinden sonra", Yetkili makamların çocuk ve aileye hızlı ve etkin biçimde müdahale edeceğini düşünüyorum." ifadesine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha çok katıldıkları bulgulanmıştır ($\chi^2=8,149$; $p<0,05$).

Branş değişkenine göre, Bildirim Yükümlülüğü Tutum Anketi'nde yer alan "Çocuk istismarı ve ihmalinin belirtilerini anlama ve yorumlamada mesleki yeterliliklerimin tam olduğuna inanıyorum." ifadesine verilen yanıtlarda, çalışmaya katılan psikolojik danışman ve rehber öğretmenlerin istatistiksel olarak anlamlı biçimde diğer branşlara kıyasla kendilerini daha yeterli buldukları saptanmıştır ($\chi^2=35,583$; $p<0,001$).

Çocuk istismarı ve ihmali bildirirse bile yeterli kanıt ya da tanığa ulaşamayacağını düşünenlerin dağılımı incelendiğinde, psikolojik danışman ve rehber öğretmenler ile eğitim yöneticilerinin bu düşünceye istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha az katıldığı görülmektedir ($\chi^2=33,874$; $p<0,001$).

Çalışmamızda, branş değişkeni söz konusu olduğunda, katılımcıların aldıkları lisans eğitiminin çocukların davranış ve duygularını anlama ve değerlendirme ile çocuklarla iletişim kurma konularında kendilerine yeterli bilgi ve beceriyi kazandırdığı kanaatinde olup olmadıkları da test edilmiştir. Psikolojik danışman ve rehber öğretmenler ile eğitim yöneticileri, aldıkları lisans eğitimini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yeterli bulmaktadır ($\chi^2=45,640$; $p<0,001$).

Meslekte geçirilen süre değişkeni baz alınarak katılımcıların aldıkları lisans eğitiminin çocukların davranış ve duygularını anlama ve değerlendirme ile çocuklarla iletişim kurma konularında kendilerine yeterli bilgi ve beceriyi kazandırdığı kanaatinde olup olmadıkları incelendiğinde, meslekte çalışma yılı arttıkça katılımcıların aldıkları lisans eğitimini sayılan kriterlere göre yeterli olarak algılama düzeyleri istatistiksel olarak anlamlı biçimde düşüş göstermektedir ($\chi^2=10,741$; $p<0,05$).

Kamu kurumlarında ya da özel sektörde çalışıyor olma değişkenine göre, çocuk istismarı ve ihmali konusunda yapılan bildirimlere yanıt verme ve ihtiyacı karşılama konusunda mevcut sistemi etkili ve yeterli buldukları düşüncesine katılım düzeyleri incelendiğinde, özel sektörde çalışan katılımcılardan, bu ifadeye katılmadığını belirten katılımcı oranının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazla olduğu görülmektedir ($\chi^2=9,327$; $p<0,05$).

Kamu ya da özel sektörde çalışma değişkenine göre, "Şüpheli durumlarda yapılan bildirimler, öğretmenlerin okul içinde ve dışında sıkıntı yaşamasına neden olur." ve "Bildirim sonrası süreçte, ailenin ya da toplumun bildirim yapan kişiye karşı öfkeli ve saldırgan tavırlar sergilemesinden endişe duyarım." ifadelerine katılım düzeyleri değerlendirildiğinde, kamu kurumlarında çalışan öğretmenlerin belirtilen düşünceye katılım düzeylerinin özel sektörde çalışan katılımcılara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmüştür ($\chi^2=11,761$; $p<0,05$), ($\chi^2=20,563$; $p<0,001$).

Kamu ya da özel sektörde çalışma değişkenine göre "Çocuk istismarı ve ihmali konusunda yapılan bildirimlerin etkin biçimde dikkate alındığını düşünmüyorum." ifadesine katılım düzeyleri incelendiğinde, özel sektörde çalışan katılımcıların bu ifadeye katılım düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir ($\chi^2=6,686$; $p<0,05$).

Daha önce çocuk istismarı ve ihmali konulu eğitim alan katılımcıların, eğitim almayan katılımcılara nazaran "Çocuk istismarı ve ihmalinin belirtilerini anlama ve yorumlamada mesleki yeterliliklerimin tam olduğuna inanıyorum." ifadesine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha fazla katıldıkları bulgulanmıştır ($\chi^2=20,003$; $p<0,001$).

Çocuk istismarı ve ihmali konusunda daha önce eğitim almayan katılımcıların, çocuk istismarı ve ihmali bildirirlerse bile yeterli kanıt ya da tanığa ulaşamayacakları düşüncesine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha çok sahip oldukları görülmektedir ($\chi^2=18,111$; $p<0,001$).

Bildirim sonrası süreçte ailenin ya da toplumun bildirim yapan kişiye karşı öfkeli ve saldırgan tavırlar sergilemesinden endişe duyacağı ifadesine, eğitim alan ve almayan katılımcılar da katıldıklarını belirtmişlerdir. Ancak, daha önce çocuk istismarı ve ihmali konulu eğitim alan katılımcıların, bu ifadeye katılma oranının, daha önce eğitim almayan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur ($\chi^2=6,668$; $p<0,05$).

Çocuk istismarı ve ihmali söz konusu olduğunda daha önce eğitim almış olan katılımcıların, bildirim sonrasında çocuğun ailesinin ve çevresinin olayı kimin ya da kimlerin bildirdiğini öğrenmesinden endişe ettiği için bildirim konusunda çekimser kalmayı tercih edeceği düşüncesine katılma oranının, daha önce konu hakkında eğitim almamış katılımcılara nazaran anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptanmıştır ($\chi^2=17,227$; $p<0,001$).

Daha önce çocuk istismarı ve ihmali konulu eğitim almış olan katılımcıların, bildirim sürecinden sonra yetkili makamların çocuk ve aileye hızlı ve etkin biçimde müdahale edileceği ve aldıkları lisans eğitiminin çocukların davranış ve duygularını anlama ve değerlendirme ile çocuklarla iletişim kurma konularında kendilerine yeterli bilgi ve beceriyi kazandırdığı düşüncelerine katılma oranının, eğitim almayanlara nazaran anlamlı düzeyde daha fazla olduğu saptanmıştır ($\chi^2=7,295$; $p<0,05$), ($\chi^2=13,631$; $p<0,05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Ülkemizde, çocuğun her türlü kötü muameleden korunması amacıyla eğitsel programların hazırlanarak, hem çocukların hem de toplumda yer alan fertlerin bilgilendirilmesi yoluyla uzun vadede önleme ve azaltma hedeflerine ulaşılması amaçlanmaktadır. Ancak çalışmamız bağlamında bakıldığında, katılımcı öğretmenlerin %59,7'sinin lisans eğitiminde ve sonrasında çocuğun istismar ve ihmali ile ilgili bir eğitim almadıkları görülmektedir. Öğretmen ve eğitim yöneticilerinin çocuk istismarı ve ihmali ile ilgili bir eğitim almamış olmaları, önleme ve müdahale hizmetlerinin sekteye uğramasına, hatalı uygulamaların ortaya çıkmasına ve çocukların mağduriyetinin uzamasına neden olabilmektedir.¹⁴

Türk Ceza Kanunu'nun 278 ve 279. Maddeleri'nde belirtilen "Bildirim yükümlülüğü uygulamasından herkes sorumlu iken, çalışmanın örnekleme bağlamında bakıldığında katılımcıların neredeyse yarısının yükümlülüklerini bilmediği ve bu durumun mağduriyet riskini artırdığı görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya örneklemelerinde bakıldığında, çocuk istismarı ve ihmali şüphesi taşıyan durum sayısının büyük bölümünün bilgi eksikliği nedeni ile fark edilemediği, bildirim yapamadığı ya da bildirimlerin eksik gerçekleştiği düşünülmektedir.^{15,16}

Konu hakkındaki bilgi eksikliğinin giderilmesi için öğretmen eğitimlerinin düzenlenmesi, çocuk hukuku ile ilgili temel düzenlemelerden öğretmenlerin haberdar olmasının sağlanması ve bu düzenlemelerin öğretmen eğitimi programlarında yer almasının sağlanması ile konu hakkındaki farkındalığın artması ve bilgi eksikliğinden kaynaklanan iki taraflı mağduriyetlerin önüne geçilmesi mümkün olabilmektedir.^{17,18,19}

Çalışmamızda kullanılan Bildirim Yükümlülüğü Tutum Anketi'nin doldurulması sırasında, katılımcıların dörtte birinden fazlasının bazı maddelerde kararsız kaldığı görülmektedir. Uygulanan ankete katılımcıların sıklıkla vermiş olduğu "Kararsızım" yanıtının değerlendirilmesi ve bu kararsız kalma durumunun nedeninin irdelenmesinin çalışmamız bağlamında önemli olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların kendilerine yöneltilen anket sorularına kararsız oldukları yönünde görüş belirtmiş olmalarının nedenlerinden birinin, çalışmaya katılan öğretmenlerin %59,7'sinin konu hakkında hiçbir eğitim almamış olması sayılabilmektedir. Örneğin; yasal sorumluluklar konusunda bilgi sahibi olanların, çocuk istismarı ve ihmali anlam ve yorumlamada mesleki yeterliliklerini daha fazla yeterli buldukları görülmektedir. Çalışmamızda ortaya çıkan bu bulgu, bilgi eksikliğinin ortadan kaldırılmasının, mesleki yeterliliklere sağladığı katkının bir yansıması olarak görülmektedir.

Çocuk istismarı ve ihmali şüphesi ya da tespiti durumunda bildirim süreci gizlilik içerisinde yürütülmekte ve çocuğun en az zarar ile bu süreci atlata-

ması hedeflenmektedir. Bu nedenle süreç, okul ortamında en az kişinin dâhil olması ile yürütülmektedir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin %80,8'inin daha önce çocuk istismarı ve ihmali konulu bir bildirim yapmadığını belirttiği göz önüne alınırsa, bildirim sürecine dâhil olmayan katılımcıların bildirim süreci ile ilgili yaşantıları olmadığından, bildirim sistemini değerlendirme konusunda kararsız kalmış olabilecekleri ihtimali akla gelmektedir. Deneyim, konu hakkındaki bilgi düzeyi gibi değişkenler dışında çalışmamızın konusunun özel içeriğe sahip, toplumların kanayan yarası olan hassas bir konu olması, kişiler üzerinde yasal düzenlemeler dışında vicdani ve ahlakî yükünün de bulunması, bireylerin sorularını yanıtladıkları kişiyi tanımıyor olmaları vb. nedenlerle yanıt vermektan kaçınmış olmaları da ihtimal dâhilindedir.

“Çocuk istismarı ve ihmalinin belirtilerini anlama ve yorumlamada mesleki yeterliliklerimin tam olduğuna inanıyorum.” olarak ifade edilen maddede katılımcıların %13,6'sı kendini konu hakkında kısmen yetersiz veya yetersiz bulmaktadır. Katılımcıların %34,1'i ise bu konu hakkındaki mesleki donanımını değerlendirmede kararsız olduğunu belirtmiştir. Ancak, “Aldığım lisans eğitiminin çocukların davranış ve duygularını anlama ve değerlendirme ile çocuklarla iletişim kurma konularında bana yeterli bilgi ve beceriyi kazandırdığı kanaatindeyim.” ifadesine verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, katılımcıların %13'ü bu ifadeye kısmen veya tamamen katılmadığını belirtmiş ve %26,6'lık bir kısım ise kararsız olduğunu ifade etmiştir. Her iki ifade de öğretmenlerin kendilerini yetersiz bulma oranı birbiriyle neredeyse aynı iken; söz konusu çocuk istismarı ve ihmali anlama ve müdahale etme olduğunda kararsız kalan katılımcıların oranı belirgin biçimde artmaktadır. Bunun nedeni, konu hakkındaki bilgi eksikliği olabileceği gibi, konunun hassas ve özel içeriğe sahip bir konu olması nedeni ile, kişilerin böylesi kırılğan bir sahada mesleki donanımları hakkında karar veremiyor olmaları olabilmektedir.

“Uzun vadede çocuk istismarı ve ihmalinin azaltılması ve önlenmesi için, öğretmenlerin bildirim yükümlülüğünü yerine getirmelerinin önemli

olduğunu düşünüyorum.” maddesine olumlu yanıt veren katılımcı oranı %88,9'dur. Katılımcılara çocuk istismarı ve ihmali ihbar etmenin, yetkili makamların çocuk ve ailelere ulaşmasına ve sorunun çözülmesine yardımcı olup olmadığı sorulduğunda, katılımcıların %70,8'i çocuk istismarı ve ihmali ihbar etmenin, yetkili makamların çocuk ve ailelere ulaşmasına ve sorunun çözülmesine kısmen veya kesinlikle yardımcı olacağı yanıtını vermiştir. Aynı şekilde, çalışmaya katılan öğretmenlerin %80'i çocukların güvenli ve sağlıklı bir yaşam sürmesi için zorunlu bildirim sürecinin gerekli olduğunu belirtmiştir. “Çocuk istismarı ya da ihmali konusunda şüpheye düşersen bildirim yaparım.” maddesine, katılımcıların %74,2'sinin olumlu yanıt verdiği görülmektedir. “Çalıştığım kurumdaki meslektaşlarım ve yöneticiler benimle aynı fikirde olmasa da şüpheli bulduğum durumlarla ilgili bildirim yaparım.” maddesine olumlu yanıt verenler ise katılımcıların %64,2'sini oluşturmaktadır. Bildirim Yükümlülüğü Tutum Anketi'nde yer alan beş farklı maddenin değerlendirmesine göre, öğretmenlerin bildirim sürecine yönelik genel tutumunun olumlu olduğu görülmektedir. Zorunlu bildirim sürecinin olması gerektiğini, bunun kısa ve uzun vadede hem kişisel hem toplumsal fayda sağlayacağını ve gerektiğini düşündüğü anda bildirim yapacağını bildiren katılımcı oranı yüksektir. Buradan zorunlu bildirim süreci ile ilgili genel tutumun olumlu olduğu görüşüne ulaşılabilir ki bu da uluslararası literatür ile uyumlu bir bulgudur.^{4,20}

Bildirim sürecinde, bildirimi yapan kişiden olayın doğruluğu ile ilgili bilgi, belge, kanıt ya da tanık bulması istenmemekte, konu hakkındaki bilgisinden faydalanılmakta ve bilgi kaynaklarını açıklaması istenmektedir. Ancak, çocuk istismarı ve ihmali bildirseler bile, olayın doğruluğunu ispat etmek için yeterli kanıt ya da tanığa ulaşamayacaklarını düşünüp düşünmedikleri sorulduğunda, katılımcıların %37,7'si istismar ya da ihmali olayının doğruluğunu kanıtlama konusunda yeterli kanıt ya da tanığa ulaşamayacağı düşüncesine kısmen ya da tamamen katıldığını, %33,7'si ise bu konu hakkında kararsız olduğunu bildirmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun, kanıt ya da tanık

bulma konusunda kısmen veya tamamen endişeli ya da kararsız olduğu görülmektedir. Bu durum, bildirim süreci ve sonrasında yapılacakların bilinmemesinden, bildirim sürecinin belirsiz olarak algılanmasından ve kanıt ya da tanık gösterememe durumunun oluşması hâlinde, kişilerin yaptıkları bildirim nedeni ile mağdur olma korkusundan meydana gelmiş olabilmektedir.²¹ Bu çalışmanın verilerine paralel olarak, Avustralya örneğinde de öğretmenlerin bir kısmının yeterli kanıt bulmaya ya da istismar şüphesinin doğruluğundan emin oluncaya kadar bildirimini erteleme eğiliminde oldukları bulgulanmıştır.²¹ Ayrıca, bildirim asılsız çıkması durumunda gereksiz bildirim yaptığı için yasal olarak sorumlu tutulacağı endişesi de çalışanların olayın doğruluğundan emin olana kadar bildirim sürecine dâhil olmalarının önünde bir engel olarak değerlendirilebilmektedir.²¹

Türk Ceza Kanunu'nun 278 ve 279. Maddeleri'nde belirtilen "bildirim yükümlülüğü" ve yasal yaptırım hakkında bilgi sahibi olanların, bilgi sahibi olmayan katılımcılara nazaran, "Çocuk istismarı ya da ihmali bildirsem bile, olayın doğruluğunu ispat etmek için yeterli kanıt ya da tanıya ulaşamayacağımı düşünürüm." ifadesine istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha az katıldıkları bulgulanmıştır. Bu bilgi, sadece yasal boyut hakkındaki bilgi eksikliğinin giderilmesinin bile, bildirim süreci ile ilgili belirsizlik ve çekincelerin azaltılması konusunda fark yarattığı olarak yorumlanabilmektedir.

Yapılan çalışmada, zorunlu bildirim sürecinin işleyişini yetersiz olarak değerlendiren katılımcı oranı yüksek olmasına rağmen, bildirim yükümlülüğü ile ilgili genel tutumun olumlu olduğu bulgusu birlikte değerlendirildiğinde, katılımcı öğretmenlerin çocuğun faydasına hareket etme konusunda istekli olduğu, profesyonel mesleki sorumluluk bilincinin gelişmiş olduğu, ancak sağlıklı bilgi ve yönlendirme eksikliğinin kafa karışıklığı ve endişeye yol açtığı, uluslararası verilerle paralel biçimde bildirim prosedürlerinin süreci etkilediği görülmektedir.²² Nitekim çalışmaya katılan öğretmenlerin %77,2'si öğretmenler için çocuk istismarı ve ihmalinin bildirim sürecini tanımlayan, atılması gereken adımları açıkça belirten, sınırları çizilmiş,

özel bir yönetmeliğin oluşturulması gerektiğini düşündüğünü belirtmiştir.

Psikolojik danışman ve rehber öğretmenlerin, diğer branşlara ve eğitim yöneticilerine göre kendilerini istismar ve ihmali tanıma konusunda daha yeterli buldukları saptanmıştır. Rehberlik ve psikolojik danışmanlık lisans programında gelişimsel psikoloji, psikolojik danışma uygulamaları, bireyle görüşme teknikleri, çocuk suçluluğu vb. özel içeriğe sahip derslerin okutulması, psikolojik danışmanların çocuğun, aile, okul, arkadaş çevresini sistem yaklaşımıyla objektif biçimde değerlendirme olanağına sahip olması ve konu hakkındaki mesleki donanımlarının daha fazla olması dolayısıyla, istismar ve ihmali tanıma ve yorumlamada kendilerini daha yeterli bulmaları beklenen bir sonuçtur.²³

Okul çağı çocuğunun mağdur olduğu bir istismar ya da ihmal olayında, çocuğun daha fazla zarara uğramaması adına olaya mümkün olan en az kişi ile müdahale edilmesi ilkesi nedeni ile bildirim sıklıkla psikolojik danışman ve rehber öğretmen ve/veya eğitim yöneticileri tarafından yapılması, bu iki meslek grubunun görev alanları dolayısıyla istismar şüphesi taşıyan durumların ihbarı ile ilgili daha net bir zihinsel hazırlık şeması bulunması; bu iki meslek grubunun bildirim süreci ile ilgili temsili ve yaşantısal deneyiminin daha fazla olması ihtimalini artırmaktadır.

Yukarıda bahsedilen bildirim sürecine ilişkin temsili ya da deneyimsel bir şemanın varlığı, zorunlu bildirim müdahale sisteminin değerlendirilmesi sırasında da etkisini göstermiş olabilmektedir. Çocuk istismarı ve ihmali toplumun her kesiminde görüldüğünden, özel kurumlara devam eden öğrencilerin sosyoekonomik durumu daha iyi olduğu için istismar ve ihmal olaylarının daha az görüleceği düşüncesinin doğru olmadığı ortadadır. Ancak, ülkemizde özel eğitim-öğretim kurumlarında eğitime devam eden öğrenci sayısı, kamu kurumlarına devam eden öğrenci sayısından oldukça azdır. Bu nedenle istismar ve ihmal olayları ile karşılaşma sıklığı, öğrenci sayısına paralel olarak azalmakta ve bu da kurumlarda görev yapan personelin bildirim süreci ve bildirim sistemi ile ilgili değerlendirmelerinde etkili olabilmektedir.

Meslekte geçirilen süre değişkeni baz alınarak, katılımcıların aldıkları lisans eğitiminin çocukların davranış ve duygularını anlama ve değerlendirme ile çocuklarla iletişim kurma konularında kendilerine yeterli bilgi ve beceriyi kazandırdığı kanaatinde olup olmadıkları incelendiğinde, meslekte çalışma yılı arttıkça katılımcıların aldıkları lisans eğitimini sayılan kriterlere göre yeterli olarak algılamak üzere istatistiksel olarak anlamlı biçimde düşüş göstermektedir. Bu veri, bildirim yükümlülüğü ile ilgili tutum ölçeğinin geliştirildiği örneklemde elde edilen verilerle ters düşmektedir. Malezya örneğinde, 10 yıldan daha az çalışan öğretmenlerin bildirim ve bildirim yapana verilen toplumsal tepkiler konusunda daha olumsuz tutumlara ve bildirim konusunda daha fazla kişisel kaygıya sahip olduğu saptanmıştır. Çalışma süresi 10 yıl ve üzeri olan katılımcıların ise bu iki boyutu inceleyen ifadelerden daha düşük puanlar aldıkları görülmektedir.⁴

Öğretmen eğitimi programlarının yıllar içinde güncel verilere uygun olarak değişmesi, hizmet içi eğitim olanaklarının ülkenin her bölgesinde aynı seviyede olmaması ve geçtiğimiz 20 yılda meydana gelen sosyolojik ve teknolojik gelişmenin aileye, okula ve benimsenen çocuk yetiştirme modellerine etkisinin, eğitim-öğretim hizmeti sağlayan personele aynı şekilde yansıtılmaması bu verinin ülkemizde ortaya çıkışında etkili olabilmektedir. Ülkemizdeki verilere paralel olarak, uluslararası alanda yapılan çalışmalarda da öğretmenler ve yöneticiler için zorunlu bildirim ile ilgili özelleşmiş içeriğe sahip eğitimlerin düzenlenmesi ve konu hakkındaki öğretmen yeterliliklerinin artırılması önerilmektedir.^{21,24}

Çalışmamızdaki ilginç bulgulardan biri de bildirim sonrası süreçte ailenin ya da toplumun bildirim yapan kişiye karşı öfkeli ve saldırgan tavırlar sergilemesinden endişe duyacağı ifadesine, eğitim alan ve almayan katılımcıların da kısmen veya tamamen katıldıklarını belirtmiş olması, ancak daha önce çocuk istismarı ve ihmali konulu eğitim alan katılımcıların, bu ifadeye kısmen veya tamamen katılma oranının, daha önce eğitim almayan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olmasıdır. Malezya örneğinde, bildirimle ilgili

tutularda daha önce konu hakkında alınan eğitimin anlamlı bir fark yaratmadığı saptanmış iken, ülkemizde konuyla ilgili alınan eğitimin Bildirim Yükümlülüğü Tutum Anketi'ne verilen yanıtlar üzerinde etkili olduğu görülmektedir.⁴ Yalnız bu iki verinin değerlendirilmesi sırasında, ölçeğin geliştirilmiş olduğu Malezya'da çocuk istismarı ve ihmalinin bildirimini, çalışmanın yapıldığı tarihlerde yasal zorunluluk olmadığı bilgisinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Daha önce konu hakkında eğitim alan katılımcılar, bildirimlerin etkin biçimde dikkate alınmadığı ifadesine daha az katılmakta ve mesleki yeterliliklerini daha yeterli bulmakta iken, bildirim sonrası süreçte toplumun kendilerine gösterecekleri tepkiden daha çok endişe duyduklarını bildirmişlerdir. Aynı zamanda daha önce eğitim almış olan katılımcıların, bildirim sonrasında çocuğun ailesinin ve çevresinin olayı kimin ya da kimlerin bildirdiğini öğrenmesinden endişe ettiği için bildirim konusunda çekimser kalmayı tercih edeceği düşüncesine katılma oranının, daha önce konu hakkında eğitim almamış katılımcılara nazaran anlamlı düzeyde daha düşük olduğu saptanmıştır.

Sözü edilen iki veri birbiri ile çelişiyor gibi görünse de anlaşılabilir durumdadır. Kişilerin aldıkları eğitim, yasal sorumlulukları ile çocuk istismarı ve ihmali belirtilerini tanıma ve anlama becerileri konusunda kendilerini daha yeterli hissetmelerini sağlamak ve kişilerin çocuklarla ilgili gözlemlerine güvengenliği artmaktadır. Alınan eğitimin mesleki sorumlulukların benimsenmesine ve yerine getirilmesine, bildirimle ilgili kişisel kaygının azalmasına fayda sağladığı görülmektedir. Kişi bu nedenlerle, şüpheli durumlarda bile bildirim yapma konusunda daha az çekimser kalmaktadır. Ancak, kişinin görev yaptığı kurumda çalışmaya devam edecek olması, olayın zaman içinde fısıltı şeklinde de olsa duyulması ve başkaları tarafından farklı şekillerde anlatılması endişesi ve çalıştığı kurumdaki iş huzurunun bozulacağı düşüncesi, bildirim sürecine kimlik bilgileri dâhil olduğunda açık hedef haline gelebileceği düşüncesi, kişilerin zorunlu bildirim sürecine ilişkin toplumsal tepkinin ne olacağından

emin olamamalarına ve kaygılanmalarına yol açmış olabilmektedir.

Choo ve ark. tarafından yapılan çalışmada da bildirimle ilgili en olumsuz değerlendirilen kısmın yukarıda da sözü edilen bildirimde verilen sosyal tepkiler olduğu saptanmıştır.⁴ Bu nedenle “Şüpheli durumlar için yapılan bildirimlerin öğretmenlerin okul içinde ve dışında sıkıntı yaşamamasına neden olacağını düşünürüm.” ve “Bildirim sonrası süreçte, ailenin ya da toplumun bildirim yapan kişiye karşı öfkeli ve saldırgan tavırlar sergilemesinden endişe duyarım.” şeklinde ifade edilen maddelerde bildirim ve bildirim yapan kişiye verilen toplumsal tepkinin, tutumlara yansımalarının ayrıca değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Uluslararası literatür verilerine paralel biçimde, tarafımızca yapılan çalışmada da öğretmenlerin bildirim sonrası okulun, ailenin ve toplumun vereceği tepki ile ilgili endişe duydukları görülmektedir.

Çalışmamızın sonuçlarına göre, öğretmen ve eğitim yöneticilerinin çocuk istismarı ve ihmalinin bildirim konusunda olumlu tutumları bulunmakta olup, bildirim süreci ve sistemini değerlendirmede kararsızlıklar yaşadıkları, sürece ilişkin yol haritalarının net olmadığı görülmektedir. Bu nedenle zorunlu bildirim sistemini hızlilik, etkililik, verimlilik, aileye müdahale, çocuğa müdahale, sürecin belirsizliğinin azaltılması ve bildirim yapan kişiye sunulan müşavirlik hizmetleri bağlamında ayrı ayrı değerlendirmeyi amaçlayan açıklayıcı çalışmalarla ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Öğretmen ve eğitim yöneticilerinin çocuk ile ilgili temel yasal düzenlemelerini içeren konular hakkında bilgi sahibi olmasının önemli olduğu, yapılan yanlış uygulamaların nedenlerinden birinin bu konudaki bilgi eksikliği olduğu görülmektedir. Bu nedenle, tüm öğretmen eğitimi programlarına çocuk hukuku ve çocuk hakları ile ilgili düzenlemeleri içeren modüllerin eklenmesi ile öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmeline mü-

dahale etme becerileri ve çocuklardaki belirti ve davranışları anlamlandırma yeterlilikleri bağlamında kendilerini daha yeterli hissetmeleri sağlanabilmektedir.

Okullarda Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Kılavuzu’nda bulunan bazı kısımlarda, çocuğa yönelik kötü muameleler için alınacak tedbirler belirlenmiştir. Bu kılavuz, karşılaşılan durumlar için genel bir çalışma yönergesi çizmekte, yapılması gereken iş ve işlemler belirtilmektedir. Bu kılavuzda; şiddete uğrayan ve cinsel olarak istismar edilen, ihmal edilen, madde kullanımı söz konusu olan öğrencilere yönelik yapılması gereken müdahaleler okullarda görev yapan rehberlik öğretmenleri için kısaca açıklanmıştır. Buna benzer açıklayıcı bir öğretmen kılavuzunun hazırlanması ve tüm okul türleri ve kademelerinde görev yapan öğretmen ve eğitim yöneticilerinin kullanımına sunulması, karşılaşılan durumları değerlendirmeyi kolaylaştırabilmekte, suçu bildirmeme davranışının azaltılmasına yardımcı olabilmekte ve bildirim süreci ile ilgili bildirim yapan kişiye bir yol haritası çizerek kaygı düzeyini azaltmaya yardımcı olabilmektedir.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Bu çalışma hazırlanırken tüm yazarlar eşit katkı sağlamıştır.

KAYNAKLAR

1. Goldman JD, Grimbeek P. Preservice teachers' sources of information on mandatory reporting of child sexual abuse. *J Child Sex Abus* 2015;24(3):238-58.
2. Webster SW, O'Toole R, O'Toole AW, Lucal B. Overreporting and underreporting of child abuse: teachers' use of professional discretion. *Child Abuse Negl* 2005;29(11):1281-96.
3. Reitsema AM, Grietens H. Is anybody listening? The literature on the dialogical process of child sexual abuse disclosure reviewed. *Trauma Violence Abuse* 2015;17(3):30-40.
4. Choo WY, Walsh K, Chinna K, Tey NP. Teacher Reporting Attitudes Scale (TRAS): confirmatory and exploratory factor analyses with a Malaysian sample. *J Interpers Violence* 2013;28(2):231-53.
5. Taner Y, Gökler B. [Child abuse and neglect: psychiatric aspects]. *Hacettepe Tıp Dergisi* 2004;35(1):82-6.
6. Pelcovitz D, Kaplan SJ, Ellenberg A, Labruna V, Salzinger S, Mandel F, et al. Adolescent physical abuse: age at time of abuse and adolescent perception of family functioning. *J Fam Violence* 2000;15(4):375-89.
7. UNICEF Uluslararası Kurtarma Komitesi. Cinsel İstismar Mağduru Çocuklara Bakım Kılavuzu. Kurtul K, editör. Aral M, çeviri editörü. 1. Baskı. New York: UNICEF International Rescue Committee; 2015. p.241.
8. Brown D, Reyes S, Brown B, Gonzenbach M. The effectiveness of group treatment for female adult incest survivors. *J Child Sex Abuse* 2013;22(2):143-52.
9. Dubowitz H, Black M, Starr RH, Zuravin S. A conceptual definition of child neglect. *Crim Justice Behav* 1993;20(1):8-26.
10. Tıraşçı Y, Gören S. [Child abuse and neglect]. *Dicle Tıp Dergisi* 2007;34(1):70-4.
11. Dönmez BD. [Concept of "public servant" in Turkish penal code]. *TBB Dergisi* 2011;94(1):95-130.
12. Koca M. [Mandated reporting of child abuse]. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2016;3:113-28.
13. Walsh K, Rassafiani M, Mathews B, Farrell A, Butler D. Exploratory factor analysis and psychometric evaluation of the teacher reporting attitude scale for child sexual abuse. *J Child Sex Abus* 2012;21(5):489-506.
14. Gilbert R, Kemp A, Thoburn J, Sidebotham P, Radford L, Glaser D, et al. Recognising and responding to child maltreatment. *Lancet* 2009;373(9658):167-80.
15. Goebbels AF, Nicholson JM, Walsh K, De Vries H. Teachers' reporting of suspected child abuse and neglect: behaviour and determinants. *Health Educ Res* 2008;23(6):941-51.
16. Kenny MC. Compliance with mandated child abuse reporting: comparing physicians and teachers. *J Offender Rehabil* 2001;34(1):9-23.
17. Thomas BH, Jamieson E. Childhood sexually transmitted diseases and child sexual abuse: results of a Canadian survey of three professional groups. *Child Abuse Negl* 1995;19(9):1019-29.
18. Feng JY, Chen YW, Fetzer S, Feng MC, Lin CL. Ethical and legal challenges of mandated child abuse reporters. *Child Youth Serv Rev* 2012;34(1):276-80.
19. Alvarez KM, Kenny MC, Donohue B, Carpin KM. Why are professionals failing to initiate mandated reports of child maltreatment, and are there any empirically based training programs to assist professionals in the reporting process? *Aggress Violent Behav* 2004;9(5):563-78.
20. Crenshaw WB, Crenshaw LM, Lichtenberg JW. When educators confront child abuse: an analysis of the decision to report. *Child Abuse Negl* 1995;19(9):1095-113.
21. Kenny MC. Child abuse reporting: teachers' perceived deterrents. *Child Abuse Negl* 2001;25(1):81-92.
22. Walsh K, Farrell A, Bridgstock R, Schweitzer R. The contested terrain of teachers detecting and reporting child abuse and neglect. *J Early Child Res* 2006;4(1):65-76.
23. Kenny MC, McEachern AG. Reporting suspected child abuse: a pilot comparison of middle and high school counselors and principals. *J Child Sex Abus* 2002;11(2):59-75.
24. Reiniger A, Robison E, McHugh M. Mandated training of professionals: a means for improving reporting of suspected child abuse. *Child Abuse Negl* 1995;19(1):63-9.